

ЧАСТИНА 2

НАУКОВІ ПОВІДОМЛЕННЯ

УДК 502.174:005.336.1

Т. В. Пімоненко

Визначення ефективності впровадження корпоративного екологічного аудиту

У статті проведено аналіз результативності впровадження системи корпоративного екологічного аудиту на промислових підприємствах. Досліджено прямі та непрямі переваги впровадження системи корпоративного екологічного аудиту. Запропоновано підхід до визначення екологічного рейтингу компанії.

Ключові слова: ефективність, корпоративне управління, корпоративний екологічний аудит, екологічний рейтинг.

Постановка проблеми. Збалансований розвиток акціонерних промислових підприємств можливий за умови формування її менеджментом екологічно орієнтованих стратегій, які будуть забезпечувати зменшення деструктивного впливу на навколишнє природне середовище без зменшення в цілому виробничих потужностей. У цьому напрямку корпоративний екологічний аудит є ефективним інструментом, який повинен забезпечувати екологічно гармонійний розвиток промислових компаній.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Широке коло питань, пов'язаних із формуванням теоретико-методологічних, організаційних та економічних основ екологічного аудиту, було розглянуто у працях таких вітчизняних і зарубіжних вчених, як О. О. Веклич, Т. П. Галушкіна, Л. Ф. Кожушко, С. В. Макаров, В. М. Навроцький, Н. В. Пахомова, К. Ріхтер, Ю. М. Саталкін, Т. В. Сергєєва, Г. П. Серов, В. Я. Шевчук та інших.

Однак, незважаючи на зростаючий інтерес науковців до різних аспектів впровадження системи екологічного аудиту, велика кількість проблем щодо визначення ефективності системи саме корпоративного екологічного аудиту залишається недостатньо вирішеним та потребує подальших досліджень.

Метою статті є аналіз існуючих підходів до оцінки результативності системи екологічного аудиту. Формування моделі екологічного рейтингу корпорації для визначення рівня розвитку екологічної діяльності компанії.

Виклад основного матеріалу. Проведення корпоративного екологічного аудиту та реалізація відповідних екологічно спрямованих заходів повинні забезпечувати досягнення еколого-економічних та соціальних результатів. Інвестиції компанії на

Пімоненко Тетяна Володимирівна, аспірант кафедри економіки та бізнес-адміністрування Сумського державного університету.

модернізацію системи екоменеджменту та впровадження корпоративного екологічного аудиту повинні окупатися за рахунок додаткових коштів, отриманих у процесі реалізації відповідних заходів.

Традиційні науково-методичні підходи щодо визначення ефективності впровадження корпоративного екологічного аудиту дозволяють сформувати в даному випадку дві групи ефектів (вигод) (рис. 1).

Рис. 1. Вигоди від проведення корпоративного екологічного аудиту

Так, до прямих вигод проведення корпоративного екологічного аудиту можна віднести:

- зменшення обсягів забруднення навколишнього природного середовища;
- зниження обсягів споживання сировини, матеріалів;
- зниження обсягів утворення різного роду відходів тощо.

Однак не менший інтерес становить розкриття змісту непрямих вигод з точки зору напрямків екологізації корпоративних відносин. Так, на наш погляд, до непрямих вигод проведення корпоративного екологічного аудиту необхідно віднести:

- економічні ефекти від впровадження певних заходів щодо попередження екодеструктивного впливу: зниження витрат на додаткову обробку сировини та матеріалів, зниження витрат на зберігання відходів;
- зменшення обсягів природоохоронних платежів, санкцій;
- економія у рамках всієї системи логістики підприємства (враховуючи витрати на транспортування, зберігання, поводження з відходами, транспортування надлишкової маси виробу і т.п.);

- отримання додаткового прибутку за рахунок формування корпоративного екологічного іміджу;
- зростання ринкової вартості (курсу акцій) корпорації;
- підвищення довіри акціонерів компанії;
- підвищення якості продукції та конкурентоспроможності компанії тощо.

Слід відзначити, що перелік непрямих ефектів проведення корпоративного екологічного аудиту значно ширший, ніж попередній, оскільки він враховує не лише екологічні (природоохоронні) складові, а й економічні та соціальні ефекти.

Сучасний етап розвитку корпоративних відносин обумовлює актуальність широкого використання ринкових (біржових) показників (моделей, систем) для аналізу та оцінки доцільності проведення корпоративного екологічного аудиту, а саме, аналізу ефективності витрачання фінансових ресурсів на відповідні природоохоронні заходи. Так, економічний ефект від впровадження системи корпоративного екологічного аудиту можна оцінити, аналізуючи біржові показники акціонерних компаній, об'єднаних у портфелі акцій для виключення індивідуальних особливостей. Для аналізу ефективності екологічних витрат у світовій практиці існують різні підходи створення таких портфелів. На наш погляд, перспективним є підхід, що базується на використанні моделі, яка відображає екологічний рейтинг компанії [2].

Аналіз економічної літератури [16–18] свідчить, що сучасний процес визначення екологічного рейтингу підприємства базується на аналізі та зіставленні статистичних даних про викиди (скиди) компаніями небезпечних речовин у навколишнє природне середовище та кількість аварій. Існуючі підходи до визначення екологічного рейтингу компанії не враховують наявності системи екологоорієнтованого корпоративного управління, вигід та ризиків, які виникають при екологічно спрямованій діяльності компанії. Тому, на нашу думку, доцільним є удосконалення існуючої системи визначення екологічного рейтингу корпорації.

У рамках нашого дослідження екологічний рейтинг компанії – це процес ранжування акціонерних товариств за рівнем ефективності їх екологічно орієнтованого корпоративного управління.

На нашу думку, процес визначення екологічного рейтингу повинен базуватися на аналізі трьох груп показників: показники можливості отримання прибутку, які визначають конкурентоспроможність корпорації на світовому ринку; показники, які визначають ефективність існуючої системи екологоорієнтованого управління; показники, що характеризують існуючі ризики у діяльності корпорації (рис. 2).

Аналіз системи екоорієнтованого корпоративного управління доцільно починати з розгляду та аналізу екологічної політики компанії, яка являє собою офіційний документ, що засвідчує наміри та принципи екоорієнтованої діяльності корпорації і є основою для визначення пріоритетних екологічних цілей та завдань. Екологічна політика повинна бути затверджена на загальних зборах акціонерів. Дотримання відповідної екологічної політики повинні контролювати Наглядова рада та Ревізійна комісія компанії.

У процесі здійснення акціонерними компаніями екоорієнтованої діяльності виникають різні види організаційно-економічних відносин на різних ієрархічних рівнях. Тому при оцінці ефективності екоорієнтованого корпоративного управління доцільним є аналіз системи екоорієнтованих корпоративних відносин (наприклад, з інвесторами, державними органами влади, споживачами, постачальниками тощо).

Зазначимо, що в сучасних умовах закордонні інвестори бажають співпрацювати лише з компаніями, які мають сертифікати акредитації за міжнародною системою стандартів ISO 14000 або EMS (Environmental Management Systems). Дані стандарти вимагають від компаній учасників наявності ефективної системи екологічно орієнтованого корпоративного управління та постійного проведення корпоративного екологічного аудиту. Наявність даних сертифікатів не лише дозволяє національним компаніям бути конкурентоспроможними на світовому ринку, але й підвищує їх екологічний рейтинг.

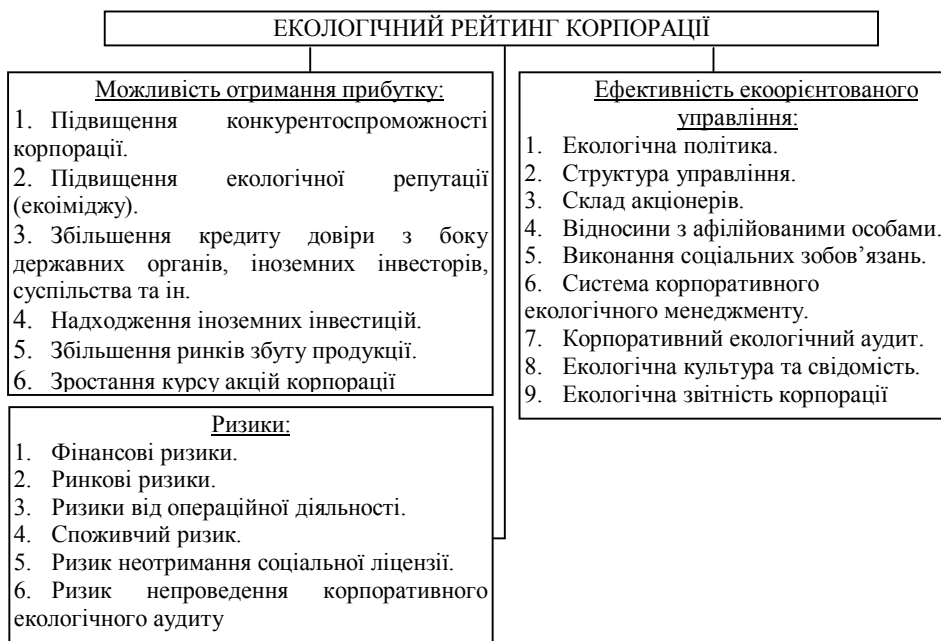

Рис. 2. Модель екологічного рейтингу корпорації

Необхідно відмітити, що періодичний та об'єктивний корпоративний екологічний аудит дає можливість виявити недоліки в екоорієнтованому корпоративному управлінні та своєчасно вжити заходів щодо їх усунення. Ще одним позитивним моментом є наявність власної внутрішньокорпоративної групи екоаудиторів, яка може функціонувати як окремо, так і бути створена із членів екологічного відділу компанії, органів контролю в акціонерному товаристві.

Однією із складових моделі екологічного рейтингу є екологічна звітність акціонерного товариства, яка повинна періодично надаватись акціонерам підприємства, зацікавленим особам та бути доступною суспільству. У сучасних умовах усе більшого поширення набуває розміщення звітів про діяльність корпорації (у тому числі й екологічних звітів) у всесвітній мережі Internet для вільного користування. Надання відкритого доступу до відповідної звітності свідчить про високий рівень екологічної свідомості правління, що тим самим формує у суспільства, держави та потенційних інвесторів позитивний екологічний імідж корпорації. Систематизація факторів, які

визначають ефективність екологоорієнтованого корпоративного управління, наведена у табл. 1.

Таблиця 1 – Фактори ефективності екоорієнтованого корпоративного управління

Фактори	Характеристика
1. Екологічна політика	– наявність затвердженої екологічної політики у статутних документах корпорації; – дотримання екологічної політики правлінням підприємства
2. Структура управління акціонерним товариством	– наявність екологічного відділу у структурі управління; – наявність менеджерів з екологічних питань, фахівців еколого-економічних спеціальностей
3. Склад акціонерів	– окремі дрібні інвестори; – крупні інституційні інвестори
4. Відносини з афілійованими особами	– відносини з акціонерами, інвесторами, представниками державних органів управління, суспільством, громадськими організаціями та ін.
5. Виконання соціальних зобов'язань	– виплати премій, своєчасне надання відпусток, путівок на оздоровлення та ін.
6. Система корпоративного екологічного менеджменту	– наявність сертифікатів ISO 14000 або EMS; – рівень екологічної свідомості менеджменту та працюючих; – проведення екологічних тренінгів; – екологічні показники діяльності корпорації
7. Ефективність корпоративного екологічного аудиту	– частота та відповідність проведення корпоративного екологічного аудиту; – наявність внутрішньої групи екоаудиторів; – об'єктивність; – впровадження заходів, які були запропоновані у процесі корпоративного екологічного аудиту
8. Екологічна звітність	– система корпоративного екологічного обліку; – доведення екологічної звітності підприємства на загальних зборах; – надання екологічної звітності у відкритий доступ суспільству
9. Екологічна культура та свідомість	– співпраця з екологічно орієнтованими компаніями

Необхідно зазначити, що аналіз економічної літератури [17–19] свідчить про поширення у світовій практиці так званої соціальної ліцензії, яка є погоджувальним документом на реалізацію того чи іншого проекту між акціонерами корпорації та місцевим населенням із засвідченням думки останніх (місцевого населення) щодо екологічного впливу проекту на навколишнє природне середовище.

Національна законодавча база визначає, що початок реалізації господарських проектів повинен супроводжуватись отриманням відповідних дозволів, у тому числі й від екологічних служб, які, на жаль, не враховують думки суспільства. Тому, на наш погляд, доцільно закріпити обов'язковість отримання так званої соціальної ліцензії у

таких випадках: при проектуванні та будівництві нових підприємств; при розширенні та переорієнтації виробництва підприємства тощо.

Причому керівництво компанії, якому притаманний екологічно усвідомлений стиль управління, може самостійно визначити необхідність отримання соціальної ліцензії.

Для визначення імовірності виникнення негативного впливу на навколишнє природне середовище та витрат на його ліквідацію у рамках проведення корпоративного екологічного аудиту ми пропонуємо розглядати консалтинговий екологічний ризик.

Наступною важливою складовою екологічного рейтингу є оцінка можливості (здатності) отримання прибутку від реалізації стратегії екологоорієнтованого корпоративного управління. У даному випадку маємо на увазі, що перехід корпорацій до екологоорієнтованого корпоративного управління дає змогу: розширювати ринки збуту, а отже, збільшувати обсяги продажів; отримувати дохід від зростання курсу акцій унаслідок підвищення екологічного іміджу корпорації; отримувати додаткові іноземні інвестиційні надходження завдяки щодо створення позитивного екологічного іміджу корпорації.

Визначивши зміст основних складових екологічного рейтингу, необхідно сформулювати загальні методичні підходи до безпосередньо проведення відповідної оцінки діяльності компанії. Так, процес визначення екологічного рейтингу складається із п'яти основних етапів:

1. Загальний огляд діяльності – визначення специфічних ризиків та можливостей, що притаманні даній галузі. Перед початком оцінки діяльності конкретної корпорації досліджується та проводиться загальна оцінка конкурентів корпорації у галузі, акцентуючи увагу на можливих екологічних та соціальних ризиках. Лише після цього аналізують ефективність та стратегічну позицію конкретної корпорації. На нашу думку, даний спосіб дає можливість належним чином оцінити і зважити ризик та перспективи окремої компанії.

2. Збір інформації для дослідження. На даному етапі аналізується та збирається така інформація:

- корпоративні документи – щорічні фінансово-економічні, екологічні (природоохоронні) звіти (наприклад, структура витрат корпорації на охорону навколишнього природного середовища, звіт про інвестиції та витрати, пов'язані з природоохоронною діяльністю та ін.) соціальні звіти компанії;

- статистичні дані, що відображають ринкову вартість компанії;

- огляд офіційних інформаційних джерел галузі (наприклад, відомості Міністерства промислової політики України, Бюлетень «Відомості Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку», газета «Цінні папери України» тощо);

- внутрішньогалузева інформація про діяльність корпорації, інформація від зацікавлених сторін (банків, інвесторів, постачальників, інших контрагентів) стосовно діяльності компанії її можливості та ризики.

3. Взаємодія, співпраця із керівництвом корпорації (співбесіди, анкетування, особисті зустрічі, спостереження) з акцентом на ті питання, які виникли під час проведення попередніх етапів.

4. Складання рейтингової моделі – кількісний та якісний аналіз отриманих даних, завершення підрахунку рейтингу стосовно конкурентів. Корпорація отримує рейтингову оцінку від В (високий рівень) до Н (низький рівень).

5. Завершальний етап – отримання фінального рейтингу компанії та перевірка його керівником дослідження. Детальна характеристика кожного із значень рейтингу від вищого до нижчого наведена у табл. 2.

На наш погляд, оцінка екологічного рейтингу компанії за допомогою показників, що характеризують становище компанії на фондовому ринку, повинна бути складовою корпоративного екологічного аудиту. Причому саме вона відображає корпоративну (акціонерну) специфіку при здійсненні процедури екологічного аудиту акціонерними підприємствами.

Проведений аналіз досліджень закордонних експертів-аудиторів [1–4] свідчить про те, що вартість портфеля акцій корпорацій, які характеризуються високою еколого-економічною стійкістю, значно вища, ніж тих, які менше приділяють уваги екологічним (природоохоронним) питанням [1,2].

Таблиця 2 – Градація екологічного рейтингу корпорації

Значення рейтингу	Пояснення
В (високий)	У разі виникнення певних позаштатних ситуацій корпорація здатна швидко покрити зобов'язання, досить швидко може пристосуватися до посилення нормативних вимог екологічного законодавства, сильна стратегічна позиція, наявність екологічних програм, які фінансуються та реалізуються, висока здатність отримання прибутку від екологічної та соціальної політики, наявність позитивного екологічного іміджу. Своєчасне доведення екологічних звітів до акціонерів та суспільства. Відкритий доступ до екологічних звітів корпорації. Корпорація, яка характеризується високою стійкістю. Виникнення ризиків соціального та екологічного характеру мінімальне
С (середній)	Корпорація, яка заздалегідь передбачає свої можливі екологічні та соціальні ризики, а також вчасно нейтралізує їх. Така позиція може бути знижена у випадку посилення нормативних вимог, але через невеликий проміжок часу компанія має можливість відновити свою позицію. Своєчасне виконання соціальних зобов'язань. Дотримання визначеної на загальних зборах акціонерів екологічної політики. Обмежений доступ до екологічної звітності компанії (лише акціонерам компанії та на вимогу зацікавлених сторін або суспільства) Виконання екологічних програм, які своєчасно фінансуються. Корпорація має можливість отримувати прибуток від екологічної та соціальної політики, але не завжди реалізує свої можливості
Д (достатні)	Корпорація з великими, але чітко визначеними екологічними та соціальними ризиками й зобов'язаннями має достатні фінансові та управлінські сили, щоб покрити ризики та зобов'язання, крім виняткових ризиків, які є потенційними джерелами збитку. Здатна також фінансувати існуючі нормативні вимоги. Несвоєчасне доведення результатів корпоративного екологічного аудиту до акціонерів корпорації. Несвоєчасне виконання соціальних зобов'язань. Відсутність екологічно орієнтованого навчання працівників компанії. Вище середнього позиція стосовно можливості отримання прибутку
Н (низький)	При виникненні непередбачуваних ситуацій не здатна швидко покрити зобов'язання, слабка стратегічна позиція, невиконання екологічних програм, відсутність екологічних звітів. Відсутність або недотримання екологічної політики, зазначеної у статутних документах корпорації. Корпорації, де керівництво не здатне виявити свої екологічні та соціальні ризики, за рахунок яких відбуваються значні матеріальні втрати. Компанія має негативний екологічний імідж. Суттєво нижче середнього рівень позиціонування

Вартість компаній, які постійно підвищують ефективність екологічно орієнтованого корпоративного управління, тим самим зменшуючи імовірність виникнення екологічних ризиків та підвищуючи свій екологічний рейтинг, вища, ніж компаній, які за оцінкою екологічного рейтингу потрапляють до низького рівня.

Необхідно зазначити, що загальну оцінку внеску екологічних та інших елементів стійкого розвитку в ефективність та капіталізацію корпорації дозволяють дати індекси Dow Jones Indexes та Financial Times Stock Exchange Group (FTSE Group). Обидва індекси Dow Jones Sustainability Indexes (DJSI) та FTSE4 Good – незалежні та виділяють корпорації за розширеною системою критеріїв, які включають економічні, екологічні та соціальні аспекти стійкого розвитку [5, 6].

Зазначимо, що оскільки сучасний стан розвитку виробничо-господарських відносин характеризується високою увагою до соціальної та еколого-економічної відповідальності, можна очікувати, що компанії, які входять до індексу, можуть втрачати певний відсоток ефективності у короткостроковій перспективі, орієнтуючись на стабільність та більший ефект у довгостроковому періоді. Так, згідно з FTSE Group корпорації оцінюються за п'ятьма критеріями: екологічна стійкість; дотримання прав людини; виконання соціальних зобов'язань; протидія корупції; ставлення до зміни клімату. Критерії відбору FTSE постійно посилюються, що ти самим стимулює компанії до постійного покращання екоорієнтованого корпоративного управління [12].

На наш погляд, доцільно було б проводити дослідження у напрямку створення українського індексу стійкого розвитку, до бази розрахунку якого входили б акції українських емітентів, що обертаються на організованому ринку цінних паперів та відібрані на основі аналізу екологічної та соціальної звітності корпорацій, які повинні постійно оприлюднюватися. Зазначимо, що критерії відбору цінних паперів необхідно засновувати на традиційній методології, яка використовується на фондовому ринку України.

Так, до базових критеріїв індексу стійкого розвитку доцільно включити: соціальні, екологічні та корпоративні індикатори, на основі яких до складу нового індексу стійкого розвитку будуть відбиратися акції компаній українських емітентів. На нашу думку, майбутній фондовий індекс стійкого розвитку мотивує корпорації ставати соціально та екологічно відповідальними.

Аналіз зарубіжних досліджень [12, 13] свідчить про те, що екологічна та соціальна відповідальність корпорації впливає на її ринкову вартість. Таким чином, екологоорієнтоване корпоративне управління, впровадження та розвиток системи корпоративного екологічного менеджменту та аудиту надають підприємствам економічні переваги, які відображаються не лише на зниженні собівартості продукції та послуг, а й у зниженні великої кількості ризиків, а також у збільшенні її ринкової вартості.

Підприємства, що впроваджують та розвивають систему корпоративного екологічного аудиту, отримують певний кредит довіри з боку органів державної влади, суспільства та закордонних інвесторів. Так, наприклад, можливим є надання у певних випадках таким підприємствам терміну для виправлення недоліків (компенсацій збитків) до офіційного оформлення порушень органами екологічного управління.

Висновок. Підсумовуючи зазначене, можна зробити висновок, що біржові екологічні індекси можуть стати індикатором мотивації компаній до добровільного впровадження екоорієнтованого корпоративного управління, прийняття та реалізації екологічних програм, своєчасного виконання соціальних зобов'язань тощо.

1. Система экологического менеджмента для практиков / [С. Ю. Дайман, Т. В. Островкова, Е. А. Заика, Т. В. Сокогнова] ; под. ред. С. Ю. Даймана. – М. : Изд-во РХТУ им. Д.И. Менделеева, 2004. – 248 с.
2. Oekom Research. Sustainability as a Style of Investment Offering Double Dividends: A Collaborative Project Between Oekom Research and Morgan Stanley Private Wealth Management. – Munich, 2003. [електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.oekomresearch.com/ag/Performance_Study_2003.pdf
3. Dow Jones Indexes. Dow Jones Sustainability World Indexes Guide: Version 5.0. – N.Y. : Dow Jones Indexes, Sep. 2003. [електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.sustainabilityindexes.com/>
4. FTSE Group. FTSE4Good Index Series: Add Values to Your Investment. – London: FTSE, 2003. [електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ftse.com/>
5. Richard B. Shepard. Gaining a Social License to Mine. [електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://magazine.mining.com/issues/0804/PDFWeb.pdf>
6. Ілляшенко С. М. Економічний ризик: навчальний посібник / С. М. Ілляшенко. – [2-ге вид., доп. перероб.]. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 220 с.
7. Mariza Franklin, Horst Fernandes. Social License and Environmental Protection: When Compliance with Regulations is not Enough. [електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.pub.iaea.org/mtcd/meetings/PDFplus/2009/cn175/URAM2009/Session%202/5_21_Franklin_Brazil.pdf
8. FTSE4Good. [електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ftse.com/About_Us/FTSE_Corporate_Responsibility/FTSE4Good.jsp.
9. Офіційний сайт фондової біржі ПФТС. [електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://pfts.com/uk/>.
10. Офіційний сайт української фондової біржі. [електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrse.kiev.ua/>.
11. Основные принципы создания и публикации экологических рейтингов в России [електронний ресурс]. – Режим доступу : http://old.de.msu.ru/~vart/doc/gef/GEF_A/A11/A1_1_05.html
12. Экологический рейтинг как инструмент влияния. [електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.r52.ru/index.phtml?rid=12&fid=10&sid=27&nid=41319>

Отримано 02.11.2011 р.

Т. В. Пимоненко

**Определение эффективности внедрения
системы корпоративного экологического аудита**

В статье проведен анализ результативности внедрения корпоративного экологического аудита на промышленных предприятиях. Исследовано выгоды от внедрения корпоративного экологического аудита. Предложен подход к определению экологического рейтинга компании.

Ключевые слова: эффективность, корпоративное управление, корпоративный экологический аудит, экологический рейтинг.

T. V. Pimonenko

**Determine the effectiveness
of the implementation of corporate environmental audit**

The article analyzes the impact of the implementation of corporate environmental audit in the industry. Investigated the benefits of implementing corporate environmental audit. An approach to determining the environmental ratings of companies.

Keywords: efficiency, corporate management, corporate environmental auditing, environmental performance rating.